

იროდიონ ევლოშვილი, ვაჟას ძმები: ბაჩანა (ნიკო), თედო, სანდრო, ვაჟა-ფშაველა (X),
შიომ ღვიმელი და ვაჟას შვილი.

ვაჟა და ა. შაჰბუზი.

ვაჟა-ფშაველა სოფ. ჩარგალში უკადგილობრივ მღვდელისას.

დ. კლდიაშვილი და ვაჟა-ფშაველა
ქუთაისში.

ვაჟა-ფშაველა (X) და მისი ძმა სანდრო (XX).

ვაჟა-ფშაველა (X) დღეობაში. სურათი გადაღებულია თიანეთის მაზრის სოფ. იძინკაში 1914 წელს 10 ივლისს.

საქართველოს საზოგადოებრივი მედიის ცენტრი

ვაჟა-ფშაველა (X) გორში. სურათი გადაღებულია 1915 წელს 11 მაისს.

(X X) თაძუაძე

საქართველოს

188

კაცის მარტალი

დაუბეჭდავი ლექსი ვაჟა ფშაველასი.

I.

იყო რამე კაცი მარტალი,
 წმინდა ვით წუარო ანკარა.
 მის უოფა ქცევას და საქმეს
 ჭუჭუი არ ეცხო არა—რა.
 მუდამ სხვის დარღვე მტირალსა
 და სხვის საქმის მკეთესა,
 თავისთვის საბრადობელსა
 არც ეხნა, არცა ეთესა.
 სხვისას სდარაჯობს სათიბსა,
 სხვისას გარს უფლის უანასა,
 და როცა მწუქესი იძინებს,
 იგი მწუქის იმის ფარასა.
 სულ სხვისა საქმეზე მხარჯავს
 თავის დონეს და ძაღასა.
 თავისებურად კითხულობს
 ცხოვრების ანა-ბანასა.
 მკვდარს ის დანტირის სოფლისას,
 ის ხდება ჭირის—უფალი;
 მის გაჭყავ ცხოვრების მკერდზე
 გზა რამე ახალი უფალი.
 უმრავლესობა გიჟად სოფლის,
 უმცირესობა ჭკვიანად...
 ვერაინ ვერ დაამტკიცებს
 მის ცდას სხვის დამაზიანად.
 სხვისთვის აქვს ჯანი და ენა
 ბედელ-საბძელი ბოიანად,—
 სხვისთვის აქვს მთელი ქანება,
 არაფერი აქვს ზიარად.
 მის მიერ სწულეებს ბნელი დღე
 გადაქცევით მზიანად.

II

კაცს მარტალს ერთი რამე ზნე სჭირს,
 ეს ზნე უფელასთვის ცხადია.
 როს უნა თავთავს დაისხამს,
 ის ხდება უნის გადია;
 უნდა იხილოთ მარტალი
 იმ დროს როგორი მარტალი.

თვალს არ იხუჭავს, დღე და დამ
 ხელ ახურობილი ცამდია.
 მთელ სოფლის უანებს სდარაჯობს,
 ფეს ქვეშ აქვს მთელი მინდარი.
 და თუ წაქცეულ ფესს მხანავს,
 სტდილობს გახადოს სხვის სწორი,
 წამაყენებს ფესზედა,
 უსწორებს ხელით თავ-თავსა—
 თვალ-ცრემლიანი შესტირის
 ვისაც უნის მტრად მხანავსა,
 ცუხრისა და ძრხისა ზატრახებს—
 ძლიერ უბრთხილდენ უანასა.
 როს მხანავს მოტეხილ თავთავს,
 ბავშვივით ტირილს დაიწუქის,
 ებრადვის ფრად თავთავი;
 თავს ჰურით ვეღარ აივებს,
 კანაც ხომ დაზარადდება,
 ხალხიც კუჭს ვეღარ გაიძდება.
 მწუქრისაც ვეღარს უნის მტრს,
 ბრთხილად ადგამდეს ფესებსა
 და არ ამტვრევდეს სიბობიში
 უნას ფოთოლს და კლერტებსა.
 ღმერთსაც ხომ მუდამ ვეღარის
 აშოროს სეტყვა, კაღია,
 არ აარიდოს ჭირნახულს
 თვისი მოწუალე თვალთა.
 როცა ცა სეტყვას აშორებს,
 ღმერთს მსურს დასაჯოს ხალხია,
 და ხალხიც სასჯელს ქედს უშუერს,
 ამბობს, რომ „ჩვენზედ ახია“,
 მაშინვე უფალს მარტალი
 როგორც დედის ბაღდია
 ძუძუს მთხურელი, ალერისს,
 შესტირებს ცრემლის ფრქვევითა:
 „უფალო, ბენავს სოფელსა
 ნუ შეაძრწუნებ რბევითა,
 ნუ გაუფუჭებ ამაცსა,—
 თვალსა მიწაში ხადურდილსა.
 შენის იმედით მშრამელსა,
 დღე და დამ წელში მოხრილსა.“

ნუ გააფუჭებ უანვისა
 ზურთან უვითლად მზინავსა,—
 ნუ შეუშოთ კბ სულს და გულს
 კაცს იმის შემადქირადსა,—
 ნუმც ვნახავ ქალსა და კაცსა
 ნსეტევ უნებზე მტირადსა.⁴
 და ღმერთიც ისმენს მის თხრობას,
 ახდენს სოფელს სასჯელსა.—
 ბერი სხვა ანთებს, მართლისას
 სულ სხვა ძალა აქვს სასთელსა.
 უნების სარკოდ უფადსა
 სხვა ვერცინ გტევის სათქმელსა;
 ასე გულ-წრეულად როგორც ის,
 ვისაც ვახსენებთ სახელსა.
 ამბობენ, გატეხულსა:
 უგულა კაცს მართლის მხახველსა,
 როგორც ის უგლის ტინახულს
 ზედ დასწრწის უფელ თაველსა.

III.

•მაჲ სოფელში სტეორობდა

კაცი რამ ერთი მდიდარი,
 სახსე ცხვრითა და ძროხითა
 უგელს საქები ის არი.
 თუმც კი ამასაც არ უგვარს,
 ვინც ქუაფს ძმად განაფიცარი,
 ელაკლუკება მსოფლია
 სულმდობალი და მშინარი,
 გამორჩენის, ან გაძღომის
 დიად, მსურველი ვინც არი.
 მდიდარი არაფერს დასდევს,
 სასე აქვს მუდამ მდინარი:
 აღადებს აქრო და ვერცხლი
 შინ უხვად შემომდინარი.
 ცით ღმერთი ხემწიფე—დაბლა
 წყალბის გამომშინარი
 არიან მდიდრის თავსება
 როგორც მზე სხივის შუინარი,
 გამოდარებულ ციდანა
 გულ-უხვი, მოუწინარი.
 •მიტომ არაფრად აგდებს
 ხალხის შურსა და მტრობას.
 როგორც უგვთა წსუილზე
 უგვისა გამომშობას.

IV.

სოფელში საქმა რომ მოხდა
 საცნობი, საფიქრობელი.
 ზამთრის დამეში ამ ამბავს
 შვილებს უამბობს მშობელი.
 თან დასძენს, როგორ ცრუ არის
 ტიადი წუთისოფელი.
 მაინც სიმართლეს შეაქებს,
 მისი კეთილის-მეოფელი.—
 და დაფიქრებს ბაღლებსა
 სიტუვის სიტუვაზე მწეობელი.
 მაშ ესთქვათ, რაც მოხდა: მდიდარსა
 ღამე ძნა ვინდაც დაუწავა—
 მთელი რაც კალზე ქქონდა,
 ათას ურემსე დაუწავა.
 ზირველ, რის ცეცხლი მტერს ძნისთვის
 მიეცა, თვით კი წვეული —
 გაზარულიყო საითდაც,
 როგორც მეჯლისში წვეული,
 მკვარდნილიყო მართალი,
 მშეოთარი, გადარული,
 ცეცხლისა ჩასაქრობადა
 გულისში ჩამოხული.
 ამ დროს მდიდარის მსახურთა
 უნახათ, იგი შეაბურათ;
 ბორბტის საქმის ჩაღება
 მართლის კისერზე დაეღვათ.
 მაგრის თაკითა მეშეღისთვის
 ხელი და ფეხი გაეკრათ.
 ჯოხი და მჯიდი მრავალი
 საბრადლისთვის დაეკრათ.
 მდიდარმა ესე ამბავი
 მალე აცნობა მეფესა—
 და წარუდგინა მართალი
 ქვენიდან ხარჯის მკრეფესა,
 მაშინვე ხალხის შეურისთვის
 შიკრიკი ააუფესა.
 მეფემ იმ წამსვე სასჯელი
 გადაუწვიტა მართალსა—
 დაარზან იგი საჯაროდ
 და მიტომ მეფის ბრძანების
 ასრულებასაც წქარობენ.
 რომ დასასჯელი აღუწნდათ,
 ვეზირნი ფრად ხარობენ.
 მართლის მომხრენი სტირის
 და ძლიანა წვალობენ.
 მაგრამ ისინიც კვციითა

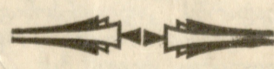
გამსჭვალა მსჯავრმა მეუთსა—
 მეუთ არ მოტუფდებაო,
 მომსმენთა ამა ხმებისა
 და ძმაცე უსამართლობით
 გული აივსო ძმებისა,
 მით განდა კაცი მართალი
 ზვარაკად უმეცრებისა.

V

თვალ-გაღუწვიდენი მინდორი
 ერთ დღეს გაივსო ხალხითა
 თვით მეფეც იქა ბრძანდება
 გვირგვინით, ჩაბაღასითა.
 მას დედოფალიც თანა ქუავ,
 ნაზი ღამაზი სახითა.
 ბოძები ამართულისა
 კისრის დამჭერის მახითა...
 უნდა დაარჩვან მართალი
 და ამა სახასხავითა—
 კვლავ გააბრთხილენ მხახველი:
 იუჯს კეთილის ძრახვითა.
 არაფინ აფინს არაფინს,
 არ ისახელის აფითა,—
 თორემ ველს თოკი მოკებმის,
 დაეკიდება თავითა.
 მოჭყავთ მართალი იქ, სადაც
 სდგას საჩხობელის ბოძები.
 იგი არაფერს არ ამბობს
 გულმშვიდო, გასაოცებო—
 ცაღ მიუჭურია თვალეპო,
 გულში თუმც უთქვამს ღოცებო.
 და როცა თოკი მართალსა
 გადასდო ველზე ჭალათმა,
 ხელი ჭკრა დასარჩობელსა,
 ამ დროს მიწიდან უანამა
 მოხუთქა ვით ტუქმ ბურვილმა
 მით შეუბა იგრძნო მართალმა.
 მოისმა უანის უიჟინი—
 მიწიდან ამომდინარი.
 გვარგენთ მართლის მტანჯველი,
 ძალიან გვინდა ვინ არი.
 უანის ტუქ ბოძად შეუდგა
 მართლის მქანავს სხეულსა.
 ასწია ცაში თავთვებმა
 ვით შეიღთა დედას სხეულსა—
 კისრიდან თოკიც მოკუნსა,

ბოძებიც დაბლა დაემხო.
 დასწრებელი ის განდა,
 ვინც მართალს ავად შეახო.
 გაოცებული დუნია
 ჭკვირობდა, შირი გაუღო,
 ზოგი დაეცა მიწაზე,
 სხვებს კი ხელები აუღო,
 ღვთის მავედრებლად მრავალი
 ფიქრებს ცისაკე წაეღო.
 დიდხანს არ გაჭვია სოფელსა
 ამ სასწაულის დადება—
 მხახველნი დიდად გაფრთხილდენ
 ორი თაობაც იქნება.
 მაგრამ ქნა კარგის რადღაცა
 ხალხს მალე მოეწუინება,
 დრომ განვლო, საქმე მომსდარი
 იქმნა უბრალო ამბად
 და დაეკარგა ის ძალა,
 რაც ჭკონდა პირველ ხანადა,
 როცა დამსჯელი მართლისა.
 შეშოთდენ, განდენ ავადა.
 დღეს იმათ, მოდგმისაგანა
 ვის თვალწინ დმურთმა ინება
 სასწაულითა სიმართლის
 ძალისა გამჩინება,
 გულგრილობასთან ერთად
 სხანს აზრის გამოცდილება.
 სიმართლის მსიაგარკეზე
 ერთი სხვას შეეცილება...
 გამოდვიდება სჭირია, როცა ხალხს დაეძინება.
 მალ-მალე მოგაგონებდეთ,
 არაფერს აწყენს მხილება.
 საჩუკა როცა მომწეულს ველს
 მზის სხივი მოეფინება.

ვაჟა-ფშაველა

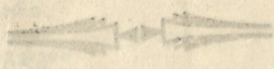
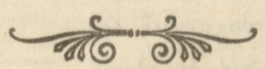

ვაჟა ფშაველას ავსტოგოგრაფიული წიგნა.

დავიწყებ წერა პირველად „დროებაში“ 1877—78 წლებში კარგად არ მახსოვს. ჯერ ისევ შევირდი ვიყავი, რომ ფშაველიდან კორესპონდენციასებ მაქვს წერილი იქაურ მასწავლებლის უზნეო ყოფა-ქცევაზე 1878—79 მაქვს დაბეჭდილი იმავე დროებაში სოფლის სურათი არ მახსოვს სათაური, მახსოვს მხოლოდ შინა-არსი წერილისა, იქ აწერილია ღუბკირი ცხოვრება ფშაველი ბუჩუკურისა, რომლის სიკვდილის შემდეგ მის ღუბკირს ცხოვრებას განაგრძობს მისი (ბუჩუკურის) ქუდი: საბოლოოდ არის ჯოხზე ჩამოცმული და ნადირს უბრთხობს მისგან დატოვებულს სამწყსოს—საქონელს. მოწერილია ასე: ლ. ზ—რ... კორრექტურული შეცდომით. ამავე წლებში მაქვს დასტამბული კორრესპონდენცია ხევისსურეთიდან სოფ. ხახმატი, სადაც შემდეგი ხევისსურული ლექსი მაქვს მოყვანილი:

როშკას ატირდენ დედანი,
 ბლოს სახნი ქვითკირისანი.
 ზურაბ, ნუ დავგლეგ დვთის მადლსა
 ნარჩოვნ ვართ შენის ხმლისანი და სხ.

ლექსები იბეჭდებოდა ჩემი „იმედში“ 1880—81 არის დაბეჭდილი ლექსები „დროება“ და „ყარსის ბოლოს“, რომელნიც ჩემ ნაწერებში არ არის შეტანილი. ხელ მოწერილია ასე: რ-ზ-კ-ლი.

დავიწყებ წერა პირველად „დროებაში“ 1877—78 წლებში კარგად არ მახსოვს. ჯერ ისევ შევირდი ვიყავი, რომ ფშაველიდან კორესპონდენციასებ მაქვს წერილი იქაურ მასწავლებლის უზნეო ყოფა-ქცევაზე 1878—79 მაქვს დაბეჭდილი იმავე დროებაში სოფლის სურათი არ მახსოვს სათაური, მახსოვს მხოლოდ შინა-არსი წერილისა, იქ აწერილია ღუბკირი ცხოვრება ფშაველი ბუჩუკურისა, რომლის სიკვდილის შემდეგ მის ღუბკირს ცხოვრებას განაგრძობს მისი (ბუჩუკურის) ქუდი: საბოლოოდ არის ჯოხზე ჩამოცმული და ნადირს უბრთხობს მისგან დატოვებულს სამწყსოს—საქონელს. მოწერილია ასე: ლ. ზ—რ... კორრექტურული შეცდომით. ამავე წლებში მაქვს დასტამბული კორრესპონდენცია ხევისსურეთიდან სოფ. ხახმატი, სადაც შემდეგი ხევისსურული ლექსი მაქვს მოყვანილი:

როშკას ატირდენ დედანი,
 ბლოს სახნი ქვითკირისანი.
 ზურაბ, ნუ დავგლეგ დვთის მადლსა
 ნარჩოვნ ვართ შენის ხმლისანი და სხ.

ლექსები იბეჭდებოდა ჩემი „იმედში“ 1880—81 არის დაბეჭდილი ლექსები „დროება“ და „ყარსის ბოლოს“, რომელნიც ჩემ ნაწერებში არ არის შეტანილი. ხელ მოწერილია ასე: რ-ზ-კ-ლი.